

CLIL TA'LIM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TABIIY FAN MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISH TAMOYILLARINING ILMIY-METODIK ASOSLARI

Mannobxonova Muqaddamxon O'ktamixon qizi

Guliston davlat universiteti doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21927977>

Annotatsiya. Mazkur maqolada CLIL (Content and Language Integrated Learning) ta'lim texnologiyasi asosida tabiiy fan mashg'ulotlarini tashkil etishning ilmiy-metodik asoslari tahlil qilingan. CLIL yondashuvining mazmun va til integratsiyasiga asoslangan pedagogik imkoniyatlari yoritilib, tabiiy fanlarni o'qitishda ushbu texnologiyani qo'llashning didaktik ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, CLILning 4C modeli (Content, Communication, Cognition, Culture) hamda tabiiy fan mashg'ulotlarini tashkil etishda ilmiylik va aniqlik, integrallik, kommunikativ faollik, kognitiv rivojlanish, vizuallik va multimodallik hamda izchillik tamoyillarining mazmuni tahlil etilgan. Muallifning tadqiqotlari asosida ushbu tamoyillar o'quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligi, ilmiy tafakkuri va chet tilidagi kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning muhim metodik omillari ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: CLIL, bilingval ta'lim, tabiiy fan, tabiiy-ilmiy savodxonlik, ilmiy-metodik asos, integratsiya, kommunikativ kompetensiya, 4C modeli, didaktik tamoyillar, metodika.

Kirish. Globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldiga nafaqat o'quvchilarga puxta fan bilimlarini berish, balki ularni xorijiy tillarda erkin muloqot qila oladigan, ilmiy axborotlarni tahlil qilish va amaliy faoliyatda qo'llash kompetensiyalariga ega shaxs sifatida tayyorlash vazifasi qo'yilmoqda. Shu nuqtai nazardan mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'qitishga asoslangan CLIL (Content and Language Integrated Learning) texnologiyasi zamonaviy ta'limning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Tabiiy fanlarni o'qitishda CLIL texnologiyasini qo'llash o'quvchilarning tabiiy-ilmiy bilimlari bilan bir qatorda ularning chet tilidagi kommunikativ kompetensiyasini ham rivojlantiradi. Natijada o'quvchilar ilmiy tushunchalarni nafaqat o'z ona tilida, balki xalqaro ilmiy terminologiya asosida ham anglash va izohlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa XXI asr kompetensiyalarini shakllantirish hamda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi CLIL ta'lim texnologiyalari asosida tabiiy fan mashg'ulotlarini tashkil etishning ilmiy-metodik asoslarini tahlil qilish hamda ushbu jarayonning asosiy didaktik tamoyillarini yoritishdan iborat.

CLIL atamasi ilk bor D. Marsh tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'qitishga asoslangan pedagogik yondashuv sifatida tavsiflanadi. Mazkur yondashuvda chet tili ta'limning maqsadi emas, balki fan mazmunini o'zlashtirish vositasi vazifasini bajaradi. Shu jihati bilan CLIL an'anaviy xorijiy til darslaridan tubdan farq qiladi.

Bugungi kunda CLIL texnologiyasi Yevropa davlatlari ta'lim tizimida keng qo'llanilib, fan va til kompetensiyalarini birgalikda rivojlantirishning samarali modeli sifatida tan olinmoqda. D. Coyle, D. Marsh va P. Mehisto tadqiqotlarida ushbu yondashuvning nazariy asoslari ishlab chiqilgan bo'lib, ular CLILning samaradorligini mazmun (Content), muloqot (Communication), tafakkur (Cognition) va madaniyat (Culture) komponentlarining uyg'unligi bilan izohlaydilar. Tabiiy fanlarni CLIL asosida o'qitish o'quvchilarning ilmiy tushunchalarni chuqur o'zlashtirishiga xizmat qiladi. Chunki biologiya, fizika, kimyo, geografiya va ekologiya

elementlarini o'zida mujassamlashtirgan tabiiy fan mazmuni kuzatish, tajriba, tahlil va muammoli vaziyatlar orqali o'rganiladi. Mazkur jarayon chet tilidagi ilmiy terminologiya bilan uyg'unlashganda o'quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikning tarkibiy komponentlari yanada samarali shakllanadi.

Muallif tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar hamda tabiiy fan mashg'ulotlarini tahlil qilish natijalari CLIL texnologiyasini samarali joriy etish quyidagi didaktik tamoyillarga tayanishini ko'rsatdi.

Birinchi tamoyil — **ilmiylik va aniqlik tamoyili**. Ushbu tamoyil dars mazmunining zamonaviy fan yutuqlariga mosligi, ilmiy jihatdan ishonchliligi hamda o'quvchilar yoshiga mos ravishda sodda va izchil bayon qilinishini nazarda tutadi. CLIL muhitida nafaqat fan mazmuni, balki ilmiy terminologiya ham to'g'ri qo'llanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun mashg'ulotlarda tajribalar, modellar, diagrammalar va vizual vositalardan foydalanish ilmiy tushunchalarning to'g'ri shakllanishiga xizmat qiladi.

Ikkinchi tamoyil — **integrallik tamoyili**. Ushbu tamoyil fan mazmuni, til, kommunikativ faoliyat va kognitiv rivojlanishning yagona pedagogik tizimda tashkil etilishini anglatadi. Tabiiy fan mashg'ulotlarida biologik, kimyoviy, fizik va ekologik bilimlar o'zaro bog'liq holda o'rganiladi. Shu bilan birga o'quvchilar mazkur bilimlarni ingliz tilida ifodalash orqali ilmiy muloqot kompetensiyalarini ham rivojlantiradilar.

Uchinchi tamoyil — **kommunikativ faollik tamoyili**. CLIL yondashuvda til bilim olish vositasi sifatida qo'llanilishi sababli dars jarayonida o'quvchilar faol muloqotga jalb qilinadi. Tajriba natijalarini sharhlash, muammoli vaziyatlarni muhokama qilish, guruhlarda ishlash va loyiha topshiriqlarini bajarish o'quvchilarning ilmiy nutqi hamda kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

To'rtinchi tamoyil — **kognitiv rivojlanish tamoyili**. Ushbu tamoyil o'quvchilarda kuzatish, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va ilmiy xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishni nazarda tutadi. CLIL asosidagi mashg'ulotlarda Bloom taksonomiyasiga mos topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning tanqidiy va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

Beshinchi tamoyil — **vizuallik va multimodallik tamoyili**. Tabiiy fanlarda uchraydigan ko'plab abstrakt hodisalarni tushuntirishda rasm, animatsiya, video, laboratoriya tajribalari, modellar va interaktiv taqdimotlardan foydalanish mavzuni o'zlashtirishni yengillashtiradi. Ayniqsa, ikki tilli ta'lim muhitida vizual vositalar ilmiy terminlarning mazmunini anglashda metodik tayanch vazifasini bajaradi.

Oltinchi tamoyil — **izchillik tamoyili**. Mazkur tamoyil bilimlarni oddiydan murakkabga, ma'lumdan noma'lumga tamoyili asosida bosqichma-bosqich o'zlashtirishni ta'minlaydi. O'quvchilar dastlab asosiy ilmiy tushunchalar va terminlarni egallaydilar, keyinchalik esa ularni tahlil qilish, izohlash va amaliy vaziyatlarda qo'llash darajasiga yetadilar.

Tahlillar natijasi shuni ko'rsatdiki, mazkur tamoyillar asosida tashkil etilgan CLIL mashg'ulotlari o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi, ilmiy terminlardan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda tabiiy-ilmiy savodxonlikning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, tajriba ishlari, loyiha faoliyati, muammoli topshiriqlar va hamkorlikdagi o'qitish metodlaridan foydalanish fan mazmuni hamda til kompetensiyasining parallel rivojlanishini ta'minlaydi.

Xulosa. CLIL ta'lim texnologiyasi tabiiy fanlarni o'qitishda zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Mazmun va tilning

integratsiyalashgan holda o'qitilishi o'quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligi, ilmiy tafakkuri hamda kommunikativ kompetensiyasining bir vaqtda rivojlanishiga imkon yaratadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ilmiylik va aniqlik, integrallik, kommunikativ faollik, kognitiv rivojlanish, vizuallik va multimodallik hamda izchillik tamoyillari CLIL asosidagi tabiiy fan mashg'ulotlarining metodik samaradorligini ta'minlovchi asosiy omillar hisoblanadi. Ushbu tamoyillarni kompleks ravishda qo'llash o'quvchilarning ilmiy bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishi, chet tilida ilmiy muloqot olib borishi hamda zamonaviy tabiiy-ilmiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Kelgusida mazkur tamoyillar asosida ishlab chiqilgan metodik tavsiyalarni umumiy o'rta ta'lim maktablari amaliyotiga joriy etish hamda ularning samaradorligini tajriba-sinov ishlari asosida baholash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Coyle D., Hood P., Marsh D. *CLIL: Content and Language Integrated Learning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
2. Marsh D. *Using Languages to Learn and Learning to Use Languages*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2000.
3. Marsh D., Marsland B., Stenberg K. *Integrating Competencies for Working Life*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2001.
4. Mehisto P., Marsh D., Frigols M. J. *Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Oxford: Macmillan Education, 2008.
5. Dalton-Puffer C. *Discourse in Content and Language Integrated Learning (CLIL) Classrooms*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007.
6. Cummins J. *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters, 2000.